

چرا دروغ می‌گوییم؟

ریشه‌های اجتماعی، روانی و زیستی دروغ

بهنام مرادیان

نشر بوتیم

۱۳۹۹

سر نامه

مرادیان، بهنام، ۱۳۶۵ -

عنوان و نام پدیدآور

چرا دروغ می‌گوییم؟: ریشه‌های اجتماعی، روانی و زیستی دروغ/

بهنام مرادیان.

مشخصات نشر

تهران: انتشارات برسم، ۱۳۹۹.

مشخصات ظاهری

۹۸ ص.

شابک

978-622-713803-0

وضعیت فهرست نویسی

فیبیا

عنوان دیگر

ریشه‌های اجتماعی، روانی و زیستی دروغ.

موضوع

راستگویی و دروغگویی

موضوع

Truthfulness and falsehood

رده بندی کنگره

BJ۱۴۲۱

رده بندی دیویی

۱۷۷/۳

شماره کتابشناسی ملی

۷۷۷.۶۰۴

چرا دروغ می‌گوییم؟

ریشه‌های اجتماعی، روانی و زیستی دروغ

نوشته: بهنام مرادیان

طراحی جلد: سیامک جمشیدی‌زاده

شابک: ۹۷۸۶۲۲۷۱۳۸۰۳۰

شمارگان: ۱۰۰ نسخه

سال نشر: تابستان ۱۳۹۹

بها: ۳۲۰۰۰ تومان

نشر برسم

شماره تماس: ۰۲۱۷۷۲۰۷۰۹۴ - ۰۹۱۹۳۳۹۰۳۳۴

نشانی: میدان رسالت خیابان هنگام خیابان قزوینی پلاک ۶۶

همه حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به نویسنده است.

BRNN.

نشر برسم

فهرست

۷.....	پیشگفتار
۱۰.....	فصل ۱: تعریف دروغ
۲۰.....	چرا دروغ بد است؟
۲۳.....	دروغ در فرهنگ، تاریخ و جامعه ایرانی
۲۵.....	فصل ۲: چرا انسان‌ها بیشتر راست می‌گویند؟
۲۵.....	اصل بهره‌وری انرژی در مغز
۲۹.....	قرارداد اجتماعی مزیت راستگویی
۳۳.....	فصل ۳: چرا انسان‌ها می‌توانند دروغ بگویند؟
۴۰.....	فصل ۴: انسان‌ها چگونه دروغ می‌گویند؟
۴۰.....	تعیین منفعت ناشی از انگیزه
۴۱.....	قصه‌سرایی ذهنی
۴۴.....	فصل ۵: چرا انسان‌ها دروغ می‌گویند؟ (انگیزه‌های دروغ)
۴۴.....	منافع و تضاد منافع
۴۹.....	اثر انتقام
۵۱.....	اثر پنهانکارانه
۵۲.....	اثر نمایشی
۵۲.....	اثر الگوگیری اجتماعی
۵۴.....	اثر ترس
۵۹.....	دروغ همیارانه
۶۱.....	فصل ۶: چه چیزی موجب بیشتر و عمیق‌تر شدن دروغگویی می‌شود؟
۶۱.....	اثر تکرار/عادت یا روند نمایی گرایش به دروغ (آب که از سر گذشت)
۶۵.....	اثر رفتار شبکه‌ای
۶۹.....	اثر خستگی سنجشگر اجتماعی
۷۰.....	اثر قاعده اجتماعی

فصل ۷: چه چیزی جلوی دروغ و گسترش آن را می‌گیرد؟.....	۷۲
راهبردهای مبارزه با دروغ	۷۲
راهکارهای عملیاتی مبارزه با دروغ.....	۷۴
نظارت و پایشگری اجتماعی	۷۴
ورزیده کردن بخش سنجشگر اجتماعی	۷۵
دادن شوک راستگویی به بخش سنجشگر اجتماعی	۷۶
شفافیت اطلاعاتی و دسترسی آزاد به اطلاعات	۷۷
ایجاد امنیت و ترس‌زدایی	۷۸
گسترش آگاهی، هوشیاری و سنجشگرانه‌اندیشی	۸۱
ایجاد سلامت روانی از کودکی	۸۱
جرم‌زدایی از رفتارهای غیرمجرمانه	۸۲
شکستن چرخه عادت دروغ	۸۲
فصل ۸: پارادوکس‌های فلسفی-اخلاقی دروغ	۸۵
پارادوکس دروغ نجات‌بخش	۸۶
دروغ التیام‌بخش یا مودبانه	۹۱
سخن پایانی و جمع‌بندی	۹۳
یاری‌نامه	۹۶

پیشگفتار

دروغ و دروغ‌گویی یکی از کهن‌ترین آسیب‌های اجتماعی و اخلاقی است که انسان‌ها از دیرباز به ریشه‌های پیدایش آن پرداخته‌اند. اینکه چه چیزی دروغ است و چه قرارداد انسانی و اجتماعی مفهوم آن را تعریف می‌کند خود یک بحث ریشه‌دار در زمینه تاریخ اخلاق است. اما شاید بتوان گفت نخستین باری که انسان‌ها، قراردادهای اجتماعی ناظر بر کیفیت اخلاقی و تعیین رفتارهای درست و غلط برپا کردند، دروغ یکی از نخستین زمینه‌های پرداختن به آن بوده است. البته این خیلی هم دور از ذهن نیست. انسان‌ها به عنوان گونه‌ای از پستانداران که توانایی زبانی ناشی از مغز بزرگ و متفاوتش^۱ را در اختیار دارد و به واسطه همین زبان، توانسته ساختار اجتماعی قدرتمندی^۲ را پدید بیاورد، با همین ابزار گاهی به مشکل برمی‌خورد. زبان و ساز و کار پیچیده انتقال پیام، به انسان‌ها کمک کرد تا با هم ارتباط برقرار کنند، اندیشه، دانش و مشاهده‌های خود را به هم منتقل و سپس ثبت و ذخیره‌سازی کنند و پیوندهای اجتماعی و فکری ایجاد کنند. پرنده‌ها و پستانداران دیگر هم با هم ارتباط برقرار می‌کنند. اما پیچیدگی انتقال پیام‌هایشان محدود است. بسیاری از آنها گروه دارند، اما سطح توسعه گروه و به

۱. هر چند بزرگتر بودن نسبت مغز انسان به بدنش، در مقایسه با دیگر موجودات مهم است، اما آنچه گونه انسان هوشمند (هوموساپینس) را به قدرت ذهنی منحصر به فردی مجهز کرد، بیش از حجم، به شکل مغز این گونه برمی‌گردد. برخی پژوهش‌ها نشان داده مغز نئاندرتال‌ها، یعنی پسرعموهای ژنتیکی ما، بزرگتر از ما بوده، ولی توسعه بخش‌های ویژه‌ای از مغز ما، برتری ذهنی، زبانی و اجتماعی ما را پدید آورده است.

۲. من داوری خاصی درباره مثبت یا منفی بودن قدرت ساختار اجتماعی گونه انسان ندارم. اما آنچه روشن است این ساختار با قدرتش گونه ما را تبدیل به پرشمارترین گونه پستاندار در جهان کرده است.

اشتراک گذاری اطلاعات و پردازش اطلاعات در آن پایین است. به همین دلیل قبیله انسان هوشمند و ابزارساز، به سرعت^۱ توانست از نظر تعداد و میزان اعمال قدرت، اختیار بازی زندگی در سطح کره زمین را در دست بگیرد و این را مدیون مغز خود و فرآورده آن یعنی زبان است.

مهم نیست که شما سخن می‌گویید، می‌نویسید یا سازی را می‌نوازید. ذهن شما ساز و کار انتقال پیام دارد و با هر کدام از روش‌های ارتباطی، در حال انتقال اندیشه‌اش به دیگری است. حال اگر این پیام دستکاری شود و بیانگر آنچه در ذهن شما بوده نباشد چه؟ یک انسان کوچگرد و شکارچی را فرض کنید. او عضوی از یک گروه کوچگرد است که طبق معمول، در حال پرسه زدن برای یافتن شکار، دانه، میوه و آب تمیز است. وقتی کمی دورتر از گروه در جنگل در حال پرسه زدن است با یک بوته تمشک روبه‌رو می‌شود. می‌تواند به نزد گروهش برگردد و پیام پیدا شدن بوته تمشک‌ها را به گروه بدهد و همه را از آن بهره‌مند کند. این همان کاری است که یک مورچه کارگر انجام می‌دهد. هیچ مورچه کارگری سناریوی دومی ندارد. منبع غذایی را می‌بیند و خبر را با مواد شیمیایی ارتباطی‌اش به کلونی‌اش می‌دهد. اما انسان کوچگرد داستان ما، سناریوهای دیگری در اختیار دارد که مغز داستان‌سرا و سنجشگرش در اختیارش گذاشته. او پیش خودش ممکن است فکر کند چرا تمشک‌ها را برای خودم برندارم؟ یا چرا آنها را با هم قبیله نیرومندی شریک نشوم که بعدها وقت شکار، به من کمک کند تا گوشت بیشتری به دست بیاورم؟ یا اینکه بد نیست آن را به عنوان یک هدیه

۱. منظور از سرعت البته در مقیاس کل تاریخ زندگی در کره زمین است.

چرا دروغ می‌گوییم؟

عاشقانه به دختری از گروه بدهم تا جذب من شود و من فرصت انتقال زن خود به نسل بعد را پیدا کنم؟ جد باستانی ما، در این لحظه دچار تضاد منافع شده است و فکر می‌کند اگر از این فرصت به نفع خود استفاده کند، سود بیشتری نصیبش می‌شود. شاید هم اشتباه کند. مثلاً اگر در همان زمان که او در حال فریبکاری است، یکی دیگر از اعضای گروه سر برسد و این رفتار او را ببیند و اتفاق بدی بیفتد. مثلاً با او درگیر شود و او را بکشد. شاید رفتار او را به گروه خبر بدهد و آنها را او را طرد کنند و شکارچی عاشق‌پیشه و منفعت‌طلب ما در اثر تنهایی و دور افتادن از گروه، جانش را از دست بدهد.

اما یک پرسش دیگر. فرض کنید مچ شکارچی باستانی ما گرفته شد. رفتار او چگونه ارزیابی می‌شود؟ هم گروهی‌های او تا چه حد رفتار او را فرصت‌طلبی عادی و رایج تصور می‌کنند و تا چه حد برخلاف قواعد نانوشته گروه می‌دانند؟ واکنش آنها چه خواهد بود؟ پاسخ به پرسش‌های دوم در قالب قراردادهای اجتماعی و به روند تکوین و شکل‌گیری آن در گذر زمان برمی‌گردد. همان‌گونه که قراردادهای دیگر اجتماعی مانند ازدواج در گذر زمان تغییر کرده است. اما تضاد منافع ناشی از دروغ جد کوچگرد ما غیرقابل چشم‌پوشی است.

این سناریوی فرضی از دروغی در مثلاً ۵۰ هزار سال پیش، شمار زیادی از پرسش‌هایی را در خود دارد که همین امروز ما درباره مساله دروغ با آنها هستیم.

دروغ چیست و انسان‌ها چرا دروغ می‌گویند؟

دروغ چگونه در سطح و در عمق اجتماع گسترش می‌یابد؟

چگونه می‌توانیم به گونه پایدار و موثر دروغ را کاهش دهیم؟

این کتاب، تلاش و کاوشی ماجراجویانه است برای پاسخ به این پرسش‌ها.